

БАБАЛАР СӨЗІ

ХИКАЯЛЫҚ
ДАСТАНДАР

«МӘДЕНИ МҰРА»
МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ
КІТАП СЕРИЯЛАРЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ
НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВТЫҢ
БАСТАМАСЫ БОЙЫНША ШЫҒАРЫЛДЫ

АСТАНА
2004

«МӘДЕНИ МҰРА»

МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ

КІТАП СЕРИЯЛАРЫ

БАС РЕДАКЦИЯСЫНЫҢ АЛҚАСЫ

Тасмағамбетов И.Н., *бас редактор*

Тәжин М.М., *бас редактордың орынбасары*

Асқаров Ә.А., *жауапты хатшы*

Әбділдин Ж.М.

Әуезов М.М.

Байпақов К.М.

Зиманов С.З.

Көлетаев Д.А.

Кекілбаев Ә.

Кенжеғозин М.Б.

Қасқабасов С.А.

Қойгелдиев М.Қ.

Мағауин М.М.

Мәмбеев С.

Нұрпейісов Ә.К.

Рахмадиев Е.Р.

Сұлтанов Қ.С.

Сүлейменов О.О.

Хұсайынов К.Ш.

БАБАЛАР СӨЗІ

ЖҮЗ ТОМДЫҚ

Хикаялық дастандар

ББК 82.3 (2 қаз)
Б12

**«Мәдени Мұра» Мемлекеттік бағдарламасының
Фольклортану, әдебиеттану және өнертану секциясының мүшелері:**

Қасқабасов С. (*төраға*), Қорабай С. (*төрағаның орынбасары*),
Жұмасейітова Г. (*жауапты хатшы*), Өзібаева Б., Егеубаев А.,
Күзембаева С., Қирабаев С., Мамыраев Б., Тұрғанбаев А.

Томды басуға М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының
Ғылыми кеңесі ұсынған

Томның редакция алқасы:

Өзібаева Б. (*жауапты редактор*), Қасқабасов С., Қорабай С.,
Рақышева Ж. (*жауапты шығарушы*)

Томды құрастырып, ғылыми қосымшаларын дайындаған:
Өзібаева Бақытжан

Б12 Бабалар сөзі: Жүз томдық. — Астана: «Фолиант», 2004.
Т. 5: Хикаялық дастандар. — 2004. — 344 бет, суретті.

ISBN 9965-619-76-X

«Бабалар сөзі» сериясының бесінші томына «Қағира мен Таймұс»,
«Хикаят Сәлімжан», «Хикаят Марғұба қатын», «Балықшы илә ғиф-
рит қиссасы», «Қисса Тәжбақыт — Хоршаһра қыз», «Қисса үш қыз»
атты хикаялық дастандар енді.

Б $\frac{4702250105}{00(05) — 04}$

ББК 82.3 (2 қаз)

ISBN 9965-619-76-X (т. 5)
ISBN 9965-619-60-3

© Әдебиет және өнер институты, 2004
© «Фолиант» баспасы, көркемдеу, 2004

ҚҰРАСТЫРУШЫДАН

М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасы шеңберінде жарияланатын «Бабалар сөзі» атты көп томдық басылымды дайындап, жариялау жұмысын жалғастыруда.

Аталған басылымның басты мақсаты — халықтың рухани мұрасын сол күйінде өзіне қайтару, яғни қолда бар фольклорлық мәтіндерді түгел жарыққа шығару.

«Бабалар сөзі» сериясы — ғылыми басылым. Оның негізгі принципі — шығарманың табылған нұсқаларын жүйелеп, өзара салыстыра зерттеп, фольклорлық шығарманың сюжеті мен жанрлық белгілері туралы толық көрініс беретін мәтінді оқырманға ұсыну. Керек болған жағдайда бірнеше варианттары жарияланады.

Әрбір том ғылыми қосымшалармен толығып отырады. Ғылыми қосымшалар томға енген мәтіндерге жазылған түсініктемелерді және олардың табылған варианттары жөнінде мәліметтерді қамтиды. Сондай-ақ бұған сөздік, жер-су атаулары, мәтіндерде кездесетін тарихи тұлғалар мен діни есімдерге арналған түсініктер, дастанның жинаушылары мен жырлаушылары туралы деректер, пайдаланылған әдебиеттер тізімі, орыс және ағылшын тілдерінде жазылған түйін кіреді.

«Бабалар сөзі» атты серияның бесінші томы алғашқылары тәрізді хикаялық дастандарға арналған, олар: «Қағира мен Таймұс», «Хикаят Сәлімжан», «Хикаят Марғұба қатын», «Балықшы илә ғифрит қиссасы», «Қисса Тәжбақыт — Хоршаһра қыз», «Қисса үш қыз».

Бұл шығармалардың тақырыбы сан алуан: әйелдің аярлығы, даналығы мен адалдығы туралы, шын достықты, асқан ақыл мен айланы дәріптеу, т.б. Дастандарда кейіпкерлердің өмірі мысалға алынып, олардың тағдыр-тауқыметі арқылы адам бойындағы жаман қасиеттер сыналып, ізгі қасиеттер дәріптеледі, жақсылық пен жамандық туралы ғибрат айтылады.

Томға енген барлық дастандар шығыс халықтарының фольклорында байырғы заманнан белгілі боп, бертін келе кітаби ескерткіштерде жарияланған шығармалардың сюжеттерін арқау еткен. Мысалы, «Хикаят Марғұба қатын» дастанының мазмұны «Мың бір түннің» 489-490-түндерінде айтылатын әңгімеден, «Балықшы илә ғифрит қиссасы» «Мың бір түннің» 4-10-түндер аралығында айтылатын әңгімеден өрбіген, «Қағира мен Таймұстың» сюжеті «Тотынаманың» 24-түнінде айтылатын сюжетке ұқсас, т.б. Сондай-ақ, кейбір дастандарғылымда «рамалық композиция» деп аталатын әдіс бойынша жырланған, сондықтан олардың құрамында, мысалы, «Қисса үш қыз», «Балықшы илә ғифрит қиссасы» дастандарында бірнеше аралық әңгімелерді кездестіруге болады.

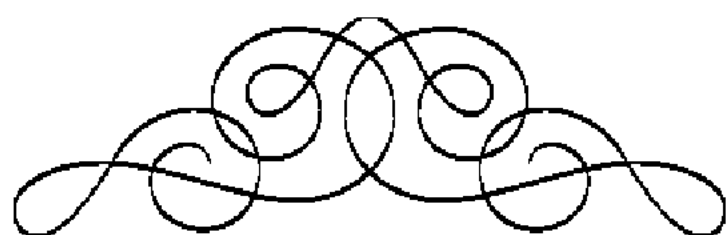
Томды дайындау барысында 1889-1911 жылдар аралығында араб әрпінде басылып шыққан кітаптар мен 1870-1930 жылдары жазылған қолжазбаларды дұрыс тану үшін мәтіндерге мұқият талдаулар мен сараптау жұмыстары жүргізілді. Түпнұсқада қате жазылған сөздер қазақ тілінің жалпыға ортақ жазу нормаларына және контекске сәйкес түзетіліп отырды, ал кейбір шумақтарда жекелеген сөздер мен жалғаулықтар түсіп қалған жағдайда қажетті сөздер жақшаға алынып берілді.

Жалпы бұл шығармалардың тілі мен сөз саптау мәнері дастандық эпостың кітаби үлгілеріне тән. Мұнда араб, парсы сөздері жиі кездеседі. Олар қазақ тіліне аударылып, томның соңында арнайы сөздікте топтастырылды. Сонымен бірге мәтіндерде байырғы жалпытүркілік сөздер мен грамматикалық формалар, көне және жергілікті [диалект] қазақ сөздері баршылық. Олар түпнұсқалық қалпында берілді. Демек, шығармалардың сөз қолданысы толық сақталды.

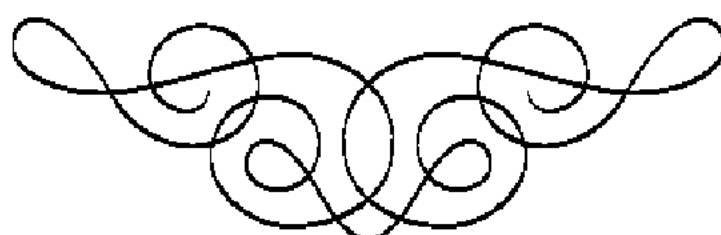
Томға енген мәтіндер еш өзгеріссіз түпнұсқалардан дайындалды: «Қағира мен Таймұс» шамамен 1870-1900 жылдар аралығында жазылған қолжазбадан, «Хикаят Сәлімжан» 1896 жылы Қазан қаласында араб әрпінде жарық көрген кітаптан, «Хикаят Марғұба қатын» 1889 жылғы басылымнан, «Балықшы илә ғифрит қиссасы» 1911 жылғы кітаптан, «Қисса Тәжбақыт — Хоршаһра қыз» 1906 жылғы кітаптан, «Қисса үш қыз» 1897 жылғы кітаптан әзірленді.

Жарияланып отырған дастандардың бәрі алғаш рет оқырманға ұсынылып отыр.

Томның көлемі — 21,5 б.т.

M Θ T I H Δ E P

قاغیرا مه ن تایموس

Қағира мен Таймұс

Бір падиша бұрын өткен Бағдатта,
Шорман молда сөйлеген оны жатқа.
Қата болса — Шорманның мойнында,
Назымлап естуімше салдым хатқа.

Падиша жұрт билеген әділ сұлтан,
Ренжімес жалғыз жан да қауым жұрттан.
Орта жасқа жеткенше перзенті жоқ,
Бұл патша бала үшін қайғы тартқан.

Бұ қайғы қатты батты падишаға,
10 Падишаның қайғысы жұртқа барша.
Елу мен алпыс жастың арасында
Қатыны падишаның болды хамле.

Қатыны падишаның болды буаз,
Сөйлейін білгенімше мұны біраз.
Мұқым шаһар халқы қуаныш қып,
Қаншама ғаріптерге берді نیاز.

Ханымның толған шақта айы-күні,
Тарқайды күн-күн сайын ханның мұңы.
Қатыны падишаның бір ұл тапты,
20 Не керек сөз көбейтіп оны-мұңы.

Ханымы бір ұл тапты күні толып,
Қуанды падишаның көңлі бөлініп.
Патшаның бас уәзірінің перзенті жоқ,
О дағы жүруші еді мұңлы болып.

Қатыны уәзірдің [де] буаз екен,
Оған да Тәңірім тағдыр қылады екен.
Ханымның бала тапқан сағатында
Бір бала одан дағы туған екен.

Дүниеге екі бала бір күн келді,
30 — Бір жерге асырайық мұны, — дейді.
Аналары бір-біріне сүт емізіп,
Екеуі дос болсын деп [бірдей дейді].

Падиша баласына қылды тойды,
Бұл тойға аямай көп малды сойды.
Уәзірдің баласын Қағира деп,
Падишаның баласын Таймұс қойды.

Сарайға асырайды балаларды,
Желге, күнге тигізбей даналарды.
Патшаның қайғы басқан ғамкін көңілі
40 Толықсып, мұңы тарқап, шаттанады.

Алты-жеті жасына бала келді,
Оңаша асырады сарайға енді.
Баланың толған айдай нұры балқып,
Бір көрсе мас қылады тамам елді.

Патшаның көңлі тасып қуанышқа,
Туған соң мұндай бала жұбанышқа,
Мойнымнан мектеп парызын түсірем, — деп,
Оқытты оңаша үйде молдасына.

Бес-алты жыл молдадан бала оқыды,
50 Баласы уәзірдің және оқыды.
Он екі пән оқуды түгескен соң,
Түрлі ғылым оқуын және оқыды.

Балалар оқу-ғылымын түгендейді,
Бәр түрлі үйренеді өнерлерді.
Қылыш, мылтық және де күрзі, найза,
Қайсысын үйренсе де бөгелмейді.

- Оқу-ғылымын балалар тамамдайды,
Өздерін көп әскерге бағалайды.
Атқа мініп далаға сейіл құрып,
60 Қай жерге көңлі түссе барады енді.
- Жүреді ерте кетіп, кешке қайтып,
Бір-бірлеп түгесе алман бұл сөзді айтып.
Екі бала сейілде жүрді осылай,
Жазайын мұхтасар ғып, сөз қысқартып.
- Екі бала сейілде бірге жүрді,
Бірінен-бірі айырылмай ойнап-күлді.
Бір күні екі тіленші сөйлесіп тұр,
Сейілден келе жатып бұлар көрді.
- Алдында Қағира еді, соңында Таймұс,
70 Ит жүгіртіп, қызықпен салады құс.
Қағира естіп келеді айтқан сөзін,
Бұлайша кеңесіп тұр екі байғұс.
- Бірі айтады: — Мынау кім патшазатты,
Анық патша секілді салтанатты.
Бар Құдай, қандай асыл жаратылған,
Адам да туады екен бұндай затты?!
- Біріне-бірі қайырып сөз айтады,
Өзінің білгенінше жөн айтады.
— Даладан сейіл құрып келе жатқан
80 Патшамыздың баласы, — деп айтады.
- Уа, дариға, мұндай жан болады екен,
Адамзаттан мұндай жан туады екен.
Пері болсын, періште, адам болсын,
Бәрқашан Тәңірім тағдыр қылады екен.
- Шын-Машын шаһарының падишасы,
Салтанатты салдырған гүл бақшасы.
Дариға, бұған теңдес болар еді
Пағпұр қызы Мәлике ханышасы.

Қағира есіткен соң мына сөзді,
90 Артындағы Таймұсқа бұрды жүзді.
— Мынау сөзді есіттің бе? — деп сұрайды,
Білейік кім екенін мұның сырды.

Таймұс айтты: — Білгем жоқ не дегенін,
Есіткем жоқ мен оның сөйлегенін.
Қағира айтты: — Қасына жақын барып,
Берейік хайыр қылып тілегенін.

Таймұсқа Қағираның сөзі ұнады,
«Жарайды, барайық» деп бұйырады.
Кеңесіп тұрған екі тіленшіге
100 Қағира Таймұспенен бұрылады.

Қасына жақын келіп тұрады енді,
Ғаріпке хайыр-ихсан қылады енді.
Қолынан садақасын бергеннен соң,
Қағира тіленшіден сұрайды енді.

— Айтшы, — дейді, — не тамаша сөйлегенің,
Біз жақындап келгенде үндемедің.
Бір қызды бек сипаттап сөйледің ғой,
Бар еді естіп-біліп не көргенің?

Тіленші жасырады айтқан сөзін,
110 Сақтық қып үндемейді байқап өзін.
Қағира ерік алдына қояр емес,
Сөйлейді әлгі айтқан қайта сөзін.

Тіленші айтты: — Берейін жауабымды,
Қоятұғын емессің сұрауыңды.
Екеуің де балдырған бала екенсің,
Дүниеде берсін Алла мұрадыңды.

Шын-Машын шаһарында пағпұрхан,
Пағпұрдан Мәлике атты бір қыз туған.
Мәликені бір көрген адамзаты
120 Қалмайды ғашық болмай бәрі соған.

Жан тоймас Мәликенің дидарына,
Мәлике туған жұрттың құмарына.
Мәликені көргеннің бәрі ғашық,
Дүниелік қарамайды жиғанына.

Мен дағы ғашық болғанның біреуі едім,
Сыртынан ынтызар боп жүрер едім.
Өзім дағы бір байдың баласы едім,
Алыстан анда-санда көрер едім.

130 Сыртынан Мәликеге болдым ғашық,
Тоймадым дидарына малым шашып.
Мәлике үшін айырылып көп малымнан,
Қапа боп мен де жүрмін арып-ашып.

Елден шығып қаңғырдым аның үшін,
Тіленші болып жүрмін жаным үшін.
Шын-Машын шаһары бар тоғыз айлық,
Ойлама сіздер анда бару үшін.

Екеуі бұл сөзді айтып қала берді,
Бұлар өз сарайына барады енді.
Екеуі оңаша үйде ақылдасып,
140 Мәликені есіне алады енді.

Ойлайды: Мәликені көрейік деп,
Не сипатты жан екен білейік деп.
Ел-жұртты ренжітпей, әскер жимай,
Екеуміз жасырынып жүрейік деп.

Екеуі ақылдасып бармақ болды,
Тағдырда Тәңірім жазса алмақ болды.
Екеуі бір күн түнде жасырынып,
Қыз үшін жанын отқа салмақ болды.

Екеуі тәуекел деп іздеп шықты,
150 Тоғыз айлық сапарлы түзге шықты.
«Жөнін білсек өнермен алармыз» деп,
Бұлар да осы жөнді көздеп шықты.

[Екеуі тәуекел деп жүріп кетті,
Мехнатты көруіне көніп кетті.
Тоғыз айлық жол екен екі арасы,
Мехнатты көре-көре әрең жетті].

Ата-ана қалды артында жөнін білмей,
Кеткенін ел-жұртына бір сездірмей.
Ғайып болған баланы қайдан тапсын,
160 Тәуекел деп тұрады қыбыр етпей.

Уәлхасыл, бұлар келді Шын-Машынға,
Есіткен бөтен сөзден болмасын да.
Келісті, бір шеткі үйден пәтер алды,
Аз болса бір жылдан кем тұрмасына.

Пәтер үйге алты жүз ділла берді,
— Азды-көпті тұрсақ та мұнда, — дейді.
Ерте кетіп, кеш келіп жүрсек тағы,
Сөз сұрап, бізді кеңес қылма, — дейді.

Мезгілімен күтіп бер тағам, — дейді,
170 Алты жүз ділла — пәтер баған, — дейді.
Бір күн қонып кетсек те үшбу ділла,
Борышсыз болсын саған халал, — дейді.

Пәтерге берді алты жүз ділла санап,
Қыз үйін іздемейді тура қарап.
Жансыз жүріп, бір хабар аламыз деп,
Жүреді шаһар ішін күнде аралап.

Қыдырып қыздың үйін таба алмайды,
Таппақ түгіл, бір хабар біле алмайды.
Бекер-текке жүргенін қайғы көріп,
180 Таймұс көп қыдыруға жарамайды.

Мәликенің дидарын көре алмайды,
Көрмек түгіл, хабарын біле алмайды.
Қайғы қылып пәтерде жатты Таймұс,
Қағирамен қыдырып жүре алмайды.

Қағира жүрді жалғыз шаһар кезіп,
Еш нәрсе біле алмайды хабар сезіп.
Жалғыз-жарым жан көрсе жаман-жәутік,
Соларға сөйлеседі таяу келіп.

190 «Қыздың үйі қайда?» — деп сұрамайды,
Сұрауға көңлі қорқып шыдамайды.
Сөйтіп жүріп бір жылды өткізеді,
Мәликенің хабарын біле алмайды.

Көшеге бір күн шығып тұрып еді,
Қажыры мұқап, демдері құрып еді.
Тірі жаннан бір ауыз сөз естімей,
Өздерінің көңілі суып еді.

200 Үш кісі мініп келді салт-салт атқа,
Мінген ат, киген киім салтанатта.
[Айғай салып ақырып бір сөз айтты,
Келді бұлар Қағира жүрген жаққа.

Дүкенді жаптырып жүр екен әлгілер],
Қандай әмір қылса да тілге келер.
Бұл үшеуі патшаның уәзірлері,
Жар салып, жария қылып аны сөйлер:

— Үш күнгеше сауданы қылма, — дейді,
Дүкеннің іштерінде тұрма, — дейді.
Сауда-саттық, дау-жанжал, ретсіз сөз
Үш күн өтпей ешкімде болмайды енді.

210 Мәлике оқу оқыр үш күн ұдай,
Падиша жарлық қылды осылай.
Үш күн сабақ береді молда шеше,
Сонан соң ұзатады бір күн қоймай.

Бұл сөзді айтып-айтып жөнеледі,
Дүкенді жаптырады бұлар енді.
Бұлар барып бір үйге түсе қалды,
Соңынан Қағира да бірге келді.

Бұлар аттан түсті де, үйге кірді,
Қағира да ізінше бірге келді.
Үйге түсіп кешігіп көп отырмай,
220 Аттанып бұл үшеуі жүре берді.

Қағира жолықпайды бұл кісіге,
Жолығып бұл кісіде жұмысы не?!
Терезенің тұсынан алыс тұрып,
Сығалап көзін салды үй ішіне.

Алыстан терезеден сығалайды,
Сонда да бой тоқтатып тұра алмайды.
Үй ішінде біреу жүр шалма ораған,
Көрді де таса жерге тұра қалды.

Ойлайды: осы жүрген молда шығар,
230 Молда шеше үйлері болған шығар.
Ойлайды байқайын деп мұның артын,
Молда шеше өзі де мұнда шығар.

Осыны ойлап бекініп тұрды сонда,
Таң намаздың мезгілі болды сонда.
Манағы шалма ораған молда шығып,
Мәсжидке азан айта жүрді сонда.

Мәсжидке азан айта молда кетті,
Қағира ойлап тұрды мұндай кепті.
Молда шеше таһаратқа шықпай тұрып,
240 Алтын тастап көрейін жолға депті.

Осылай тәуекелді қылады енді,
Екі жүз алтын қойды жолына енді.
Алтын, күміс, ақ жүзік абырауын,
Жолығуға бір себеп болар дейді.

Өзі барып таса жерге тұрады енді,
Тасалап тұрды барып бойын енді.
Сол уақытта қолына құман алып,
Молда шеше таһаратқа шыға келді.

Таһаратқа шықты сонда молда шешен,
250 Сопылық дағуасында болған шешен.
Өзің дағы көзіңді салмас па едің,
Алтынның шашылғанын жолда көрсең.

Молда шешен алтынды тұрды қарап,
Кімнен түсіп қалды деп тамашалап.
Құманын жерге қойып тұрып-тұрып,
Алтынның бірін қоймай алды санап.

Мұның бәрін Қағира көріп жатты,
Алтындарын алғанын біліп жатты.
Молда шеше үйіне келгеннен соң,
260 Қағира жасырынып үйге қайтты.

Қағира пәтеріне келеді енді,
Сондай нәрсе көрдім деп үндемеді.
Таймұс та мұнан сөзді сұрамайды,
Әйтеуір бір нәрсенің жөнін білді.

Ол күні үйде жатты тысқа шықпай,
Таймұс та бірге отырды неш нәрсе ұқпай.
Таймұстың көкірегінде қайғысы көп,
Ойнайды Қағира да көңілін жықпай.

Түн өтіп, болып еді таңның алды,
270 Екі жүз алтын санап тағы да алды.
Молда шеше үйінің сарайына,
Кешегі таса жерге тағы барды.

Таң намаздың мезгілі тағы болды,
Молда тұрып мәсжидке барады енді.
Молда шеше шығатын уақытында
Екі жүз алтын жолға салады енді.

Молда шеше алтынға төте келді,
Не қылып жатқан алтын жолда, — деді.
«Күнде кімнен түсіп қалады бұл,
280 Бар шығар бір уақиға мұнда», — деді.

Алтынның бірін қоймай алды шеше,
Алып тұрып қалтаға салды шеше.
Таһарат алған құманын қолына ұстап,
Қайтадан өз үйіне кірді шеше.

Алтынды алып молда шеше үйге кірді,
Қағира жасырынып жүре берді.
Пәтерге ойнап-күліп қайтып келіп,
Еш нәрсе бұл жөнінен сөйлемеді.

Таймұспен бірге отырды күліп-ойнап,
290 Еш нәрсе сөйлемейді түбін ойлап.
Жолықпаса сездірмей қояйын деп,
Таймұсқа сыр айтпайды түбін ойлап.

Күн батқан соң жатысты төсегіне,
Бір-ақ күн қалды енді есебіне.
Тағы екі жүз алтынды санап алып,
Қағира келді және кешегі үйге.

Келді де жасырынды орынына,
Көңлінде молда шешеге жолығуда.
Қағираның біледі көзі жетіп,
300 Молда шеше бір себеп болуына.

Таң намаздың мезгілі тағы болды,
Молда тұрып мәсжидке барады енді.
Молда шеше шығатын мезгілінде
Екі жүз алтын жолға салады енді.

Молда шеше таһаратқа шығады енді,
Алтынды жолда жатқан көзі көрді.
«Күнде-күнде не қылып жатқан алтын,
Бұл жерде бар шығар мағына енді».

Молда шеше алтынды қолына алды,
310 «Бейшара бір ғаріптің мұңы бар-ды,
Аузы жетпей жүрген бір ғаріп шығар,
Бейшара маған қайдан жолығады?!»

— Бұл алтынның иесі, қайда тұрсың,
Аузың жетпей бір ақыл сайлап жүрсің.
Ысырап қылып көшеге малың шашып,
Бейшара, қандай ниет ойлап жүрсің?

Кім де болсаң, сен маған көрін, — дейді,
Не мұның бар, білейін жөнін, — дейді.
Мұқтажың бар болса жеткізермін,
320 Мұңыңды айт, бейшара, келіп енді.

Қағира естіп мұны түрегелді,
Молда шеше сол шақта көреді енді.
Не де болса өлімге басын байлап,
Молда шеше жанына келеді енді.

Сәлем беріп алдына жуық келді,
Қол қусырып тағзымын қылып келді.
Сұлу сипат, әдебі бәрі түгел,
Молда шеше ұнатып сынап көрді.

Молда шеше сұрайды Қағирадан:
330 — Алтынды жолға шашқан не қылған жан?
Не мұқтажың бар еді, сөйлеші енді,
Не уақиға іс болды, жаным, саған?

Қағира сонда айтты мұңын-зарын,
Бастан-аяқ қалдырмай сөздің бәрін.
Мәликенің жолына жан пида ғып,
Сөйлейді бастан-аяқ жүрген мәнін.

Таймұстың мақтау қылып жөнін айтты,
«Мен — оның жолдасы», — деп өзін айтты.
«Үш күн сабақ беред, — деп, — молда шеше»,
340 Уәзірдің жария салған сөзін айтты.

Молда шеше айтады: — Ғаріп, — дейді,
Әуре болып жүресің нағып, — дейді.
Оның жайын айтайын оңашалап,
Кір анау сарайыма барып, — дейді.

Қағира кірді оңаша сарайына,
Жаратқан сиынады Құдайына.
Молда шеше қарайды көз айырмай
Қағираның сипатты шырайына.

Оңаша Қағирадан сұрайды сөз:
350 — Айтыңыз қандай сенің мұрадыңыз.
Қағира айтты: — Әй, молда шеше,
Әлгіден басқа жоқ-дүр жауабымыз.

— Мен айтайын, әй, балам, тыңда, — дейді,
Мәликеден енді үміт қылма, — деді.
Күні ертеңнен қалдырмай ұзатады,
Оның үшін әуре оған болма, — дейді.

Жөнеліп кетті мүлкі қырық күн бұрын,
Ақылын таба алмадың еркін мұның.
Күйеуі — бір патшаның шаһзадасы
360 Көрген жоқ Мәликенің көркем нұрын.

Күйеуі Мәликені көрген емес,
Дидарын бірінің-бірі білген емес.
Үйде жатып алдырған бір данышпан,
Қалыңдық ойнауға да келген емес.

Ғешкімге көрінбей қайт, жаным, — дейді,
Бұл жұмысқа келмейді мәнің, — дейді.
Бір елде текке өлесің, — деген шақта,
Қағира сөз сөйлейді тағы да енді.

— Мұңым сол сізге айтқан, молда шеше,
370 Әрине іс бітпейді мұнда, шеше.
Армансыз дүниеде болар едім,
Бір қабат жолықтырсаң қызға, шеше.

Бір қабат қыз Таймұсты көрсе, — дейді,
Қандайын бір-бірінің білсе, — дейді.
Қыз қызығып бұрылмай кете берсе,
Таймұстың арманы жоқ өлсе, — дейді.

— Иә, жаным, бұл жауабың анық шын,
Мен айтайын сөзімнің барлық шынын.
Таймұс түгіл, өзіңнің дидаңыңа
380 Мен дағы қызығып тұрмын, жарықтығым.

Сонда дағы бұл істің жөні болмас,
Болмас істі бастауға енді болмас.
Уа, дариға, ертерек жолықпадың,
Уақыт өтіп кеткен соң енді болмас.

— Мәлике қамданып тұр жөнелуге,
Болмайды енді мұнда бөгелуге.
Біздің дағы көңіліміз дауалансын,
Себепкер болсаң, тақсыр, бір көруге.

— Таймұспенен рас дост болсаң, — дейді,
390 Достық[тың] уағдасында тұрсаң, — дейді.
Көрінуге бір себеп болар едім,
Достың үшін жаныңды қисаң, — дейді.

— Достыма жаным пида, молда шеше,
Шүбһәлі ол жағынан болма, шеше.
Мәликені көре алмай қайтқанымша,
Арман жоқ көріп өлсем мен де, шеше.

[— Дос үшін жаның қиса[ң] сен өлімге,
Ант берейін өлімге көнуіңе.
400 Достық үшін жаныңды рас қисаң,
Мен де бір ақыл айтайын көруіңе.

— Молда шеше, достыма жаным құрбан,
Достым үшін өлімнен мойным бұрман.
Тәуекел деп өлімге басын байлап,
Ант беріп уағда қылды аятпенен.]

— Киімімді киіп ал менің, — дейді,
Жүзіңді һешкім көрмесін сенің, — дейді.
Басыңа бүркеп менің пердемді сал,
Айтайын Мәликенің жөнін, — дейді.

Бүркеніп қақпаға бар тура, — дейді,
410 Төрт күзетші даяр тұр сонда, — дейді.
Сені көріп есікті аша берер,
Жүзіңді неш адамға бұрма, — дейді.

Ар жағында сарай бар алтын қақпа,
Тура жүр, көзің салма бөтен жаққа.
Үш кісі күзетші бар аңдып тұрған,
Есікті аша берер көрген шақта.

Бөгелмей ішкері кір, қадам басып,
Алдыңнан қыз шығады, қалма сасып.
Қолыңнан ұстап таққа мінгізеді,
420 Алады сонда сенің перденді ашып.

Перденді ашып қыз көрсе сені, жаным,
Біткені сол арада демің, жаным.
Қыз қылышқа ұмтылса шабамын деп,
Аузыңа алып айтып тұр мені, жаным.

Әгар барсаң өлмеймін деп ойлама,
Жылдам бар, уақыт өтер, енді ойлама.
Жаныңнан қорықсаң барма, ей, шырағым,
Ақыл жоқ мұнан басқа, көп ойлама.

— Молда шеше, мұныға құлдық, — дейді,
430 Алдыңызға біз келген мұңлық, — дейді.
Ажалсыз пенде, шеше, өлмес деген,
Дос үшін жанды пида қылдық, — дейді.

Молда шеше киімін алды киіп,
Дос үшін өлмек болды жанын қиып.
Күзетшілер есікті аша берді,
Бөгелместен ілгері барды кіріп.

Алдында алтын қақпа тағы көрді,
Қақпаға тура жүріп барып еді.
Күзетшілер қақпаны ашқаннан соң,
440 Бөгелместен ілгері тағы кірді.

Мәлике ар жағынан келді жетіп,
Молда шеше келді деп қызмет етіп.
Қолынан ұстап таққа мінгізеді,
Пердесін алайын деп тұрды күтіп.

Басындағы пердесін алады қыз,
Ұстазының бетіне қарады қыз.
Қараса, танымайтын бөтен кісі,
Көргеннен таң-тамаша болады қыз.

Мәликенің ашуы келеді енді,
450 Бөтен кісі екенін біледі енді.
«Қайдан келген мұндай жат кісі,» — деп,
«Не ғажап, не тамаша мұнда,» — дейді.

Мәлике түрегелді ашуланып,
Қылышын қолына алды қатуланып.
— Сен менің сарайыма қайдан келдің?
Ақырды: тастайын, — деп, — басыңды алып.

Қағира айтты: — Дат, — деді, — патшазада,
Басымда бар деп тұрсың қанша баға.
Басымды кесуіңнен қашуым жоқ,
460 Сөзім бар айта келген падишаға.

— Датым бар деп сөйлем, надан, — дейді,
Сенімен сөйлесуге харам, — дейді.
Үндемей отыр бірақ мойынсұнып,
Басыңды қылышпенен шабам, — дейді.

— Ей, Мәлике, олай ашу қылма, — дейді,
Менің айтқан датымды тыңда, — дейді.
Мен де өзіндей патшаның баласымын,
Молда шеше жіберген мұнда, — дейді.

— Молда шеше жіберсе мұнда, — дейді,
470 Айт та қайт, мұнда бекер тұрма, — дейді.
Тыстағы күзетшілер тірі қоймас,
Айт дағы жұмысыңды бөгелме енді.